

УДК 94(327)355.48(470+571:477) «2014/2023»

ПИТЛЬОВАНА Л. Ю.

<https://orcid.org/0000-0002-5700-9992>

ГНЄВАШЕВА А. В.

<https://orcid.org/0009-0008-0973-3637>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.42.2024.247-253>

ДИНАМІКА ВІДНОСИН МІЖНАРОДНОГО СПІВТОВАРИСТВА З УКРАЇНОЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Рецензія на монографію: Віднянський С., Мартинов А. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023, 264 с.

Вивчення історії сучасної російсько-української війни є актуальним завданням вітчизняної історичної науки. В часи повномасштабного вторгнення російських агресорів в Україну набуває виняткового значення міжнародна підтримка на політичній арені, солідарність та допомога Силам оборони України з боку світової спільноти. На сучасному етапі важливо з історичної точки зору розглянути еволюцію процесу співробітництва України із зарубіжними країнами в умовах збройної агресії росії (від етапу коливань політичних керівників Заходу щодо підтримки Сил оборони України, зокрема, постачань «летальних» – «нелетальних» видів зброї та перших надходжень «Джавелінів», «Стінгерів» до процесу надання потужних ракет далекого радіуса дії та літаків «F-16»).

Передмову до книги написав директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України Валерій Смолій. В ній він зазначає: «Дієва міжнародна коаліція на підтримку України де-факто сформувалась після перших успіхів Збройних Сил України на фронті, які стали реальністю до кінця березня 2022 р., а також продемонстрованої українцями суспільної консолідації та налаштованості на перемогу у цьому нерівному за можливостями і ресурсами цивілізаційному двобої. Сьогодні вже можна впевнено констатувати, що вперше в європейській і національній

Питльована Лілія Юрївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії Українського католицького університету, м. Львів.

Гнєвашева Анастасія Вікторівна, ад'юнкт науково-організаційного відділу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Питльована Л. Ю., Гнєвашева А. В., 2024.

українській історії протистояння нової української демократії та євразійської московської автократії інспірувало утворення ефективної міжнародної коаліції підтримки України. Як наслідок, було нівельовано військово-технічні асиметричні переваги на російську користь» (с. 6).

У вступі автори монографії справедливо наголошують на глобальному вимірі російсько-української війни. Своєю героїчною боротьбою проти брутальної російської агресії Україна впливає на світові міжнародні процеси. Війна проти російської агресії «є тим рушійним чинником, який форматує сьогодні геополітичні підвалини нового світового порядку в першій половині XXI століття» (с. 9).

Дійсно, після Другої світової війни світ і, зокрема, Європа ще ніколи не були настільки об'єднані у підтримці жертви агресора. Яскравою сторінкою є літопис періодичних зустрічей у форматі союзницької коаліції «Рамштайн», яка об'єднує понад півсотні держав лише постачальників зброї та військової техніки.

Держави-союзники України після широкомасштабного вторгнення істотно збільшили підтримку і надають сучасну зброю і техніку, щоб наша держава була в змозі реалізувати своє право на самооборону, закріплене у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Окрім згаданих військових постачань, держави – члени антипутінської коаліції надають політичну підтримку, також виділяють вагому фінансову і гуманітарну допомогу нашій державі.

У першому розділі рецензованої книги – «Війна як соціально-історичний феномен: огляд сучасних історіографічних підходів» автори звернули увагу на циклічність війн у світі, надали визначення соціально-історичної природи війн, виявлення їхнього місця в механізмі регулювання соціальних відносин, пошуку дієвих засобів попередження та залагодження різноманітних конфліктів. Вони зазначають, що незважаючи на розвиток ідей пацифізму, які спиралися на постулат «досягнутий рівень розвитку виробничих сил робить економічно недоцільною їхню руйнацію» (с. 19), XX століття стало історією світових війн.

Автори звернули увагу на положення, висунуте М. Вебером на основі досвіду Першої світової війни, про те, що «програна війна дає такі ж добрі прибутки, як і переможна, а особиста політична й економічна зацікавленість членів політичної спільноти в існуванні військових підприємств змушує їх миритися з тим, що останні можуть забезпечувати своїми виробами увесь світ, в тому числі і арсенали політичних противників» (с. 19).

Автори книги зазначають, що соціально-історичний феномен війн, незважаючи на десятки тисяч масштабних наукових праць, присвячених осмисленню історії, філософії, соціального змісту війн все ще лишається «terra incognita». Незважаючи на розроблені системи класифікації війн (за географічним та демографічним масштабом – світові, регіональні, локальні, громадянські; за аксіологічними ознаками – справедливі, несправедливі, завойовницькі; за «поколіннями» зброї, якою користувались ворогуючі сторони, нині йдеться про зброю шостого покоління; за провідними конфліктологічними теоріями тощо), автори монографії справедливо вважають недостатнім систематичне та компаративістське вивчення такого ключового соціального феномену, яким є всесвітня історія війн.

Цікавими є міркування С. Віднянського та А. Мартинова щодо сутності сучасної російської агресії проти України. Автори книги спираються на концепцію, згідно з якою для країни, яка досягала рівня розвитку, здатного забезпечити існування значної кількості представників середнього класу, ціна війни стає неприйнятно високою. Жодні дві країни, які є частинами глобальної мережі постачання, ніколи не розпочнуть війну одна з одною, доки вони залишаються частинами цієї системи. Наприклад, доки Ірак, Сирія, Північна Корея, Пакистан та Афганістан не входять до жодної глобальної мережі поділу праці і постачання товарів та послуг, вони залишаються «гарячими точками».

Приклад рф показав, що за домінування нераціональних міркувань влада може ініціювати військові дії з агресивною метою, навіть ціною втрати свого місця в мережі глобальної економіки XXI століття практично без перспектив посісти його знову. Доки путінська диктатура викачує мільярди шляхом розробки корисних копалин замість розвитку людських талантів та енергії, вона не дотримуватиметься засад права (с. 23-24).

У другому розділі аналізується політика Європейського Союзу щодо російсько-української війни, а також ставлення європейського суспільства загалом та представників його інтелектуальних кіл зокрема до події. Як справедливо зазначається в книзі, очікування принаймні з української сторони від співпраці з Європейським Союзом завжди були дуже високими. Проте з європейської сторони розуміння того, що без України проєкт європейської інтеграції не може бути завершеним, формувалося складно й контраверсійно. У цій сфері впродовж більшої частини історії співпраці України та ЄС політичні декларації домінували над практичними діями.

Також на розвиток відносин України та ЄС «суттєво впливали внутрішньополітична ситуація/нестабільність в Україні, конкуренція й протистояння прихильників (політичних сил) різних концептуальних підходів щодо визначення зовнішньополітичних пріоритетів, стратегії й тактики дій України на міжнародній арені» (с. 39). Автори за приклади непорозумінь наводять «касетний скандал» кінця 2000 р. і подальші антипрезидентські масові акції, «кольчужний скандал» 2002 р., підписання українським президентом міждержавної угоди про формування Єдиного економічного простору у вересні 2003 р., підписання так званих «Харківських угод» 2010 р. та ін.

У рецензованій книзі автори виділяють п'ять етапів відносин незалежної України з ЄС. Останній, нинішній етап взаємовідносин між Україною та ЄС охоплює період після Революції Гідності та саму війну (с. 39-40). Він, як зазначають С. Віднянський та А. Мартинов, виявився найрезультативнішим щодо реалізації європейського інтеграційного курсу України та позначився кардинальними змінами політики ЄС щодо України.

13 березня 2014 р. Верховна Рада України схвалила постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі», якою наголошувалось на незворотності європейського вибору України з метою набуття членства в ЄС. Дослідники акцентували увагу на підписанні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014), самітах «Україна – ЄС» від 2015 до 2020 рр., запровадженні безвізового режиму для українців (2016). Важливими віхами у відносинах України з ЄС стали ухвалення Закону України «Про внесення змін до Конституції України» щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, прийняті у листопаді 2018 р. і підписані у лютому 2019 р. (с. 45).

23 червня 2022 р. Європейська Рада одноголосно визнала Україну (разом із Молдовою) офіційним кандидатом на вступ до Європейського Союзу, що стало, як зазначають автори рецензованої книги, історичною подією у взаємовідносинах України та ЄС і важливим політичним сигналом та свідченням реальної підтримки Євросоюзом і усіма його 27 державами – членами європейської перспективи України.

Слід наголосити, що жодна інша держава в історії Європейського Союзу не отримувала цей статус так швидко після подання заявки на вступ. Здобувши офіційний статус кандидата на вступ до Європейського Союзу як перший етап на шляху до повноправного

членства в ЄС, Україна отримала нові важливі для неї переваги. Насамперед, позитивне рішення Європейської Ради є потужним політичним сигналом, що ЄС змінює своє ставлення до України від «політики сусідства та східного партнерства» до «політики розширення», і одного дня Україна стане членом цього елітного європейського об'єднання (с. 56).

У третьому розділі рецензованої монографії аналізуються особливості підтримки України з боку Великої Британії, Італії, Іберійських держав, Німеччини, Франції, Скандинавських країн.

Велика Британія відразу після нападу російських агресорів на Україну у лютому 2014 р. зайняла позицію підтримки і допомоги жертві агресора. Ще до повномасштабного вторгнення, на початку січня 2022 р. тодішня міністр закордонних справ Ліз Трасс ініціювала створення оборонного союзу трьох держав Великої Британії – Польщі – України (с. 87). Ініціатива не отримала подальшого розвитку, однак зафіксувала рішучість Лондона у підтримці України.

Після відбиття російської атаки на українську столицю важливого значення набув візит до Києва тодішнього прем'єр-міністра Бориса Джонсона. Авторам варто було би детальніше проаналізувати політичне значення цього візиту. За британським лідером Київ відвідала ціла низка керівників держав світу.

Авторами добре аргументована та частина рецензованої книги, яка присвячена ставленню німецьких політичних кіл до російської агресії проти України. ФРН є локомотивом серед європейських країн у наданні Україні військової, фінансової, гуманітарної допомоги. Незмінною є політична підтримка. Німеччина послідовно виступає із засудженням російського нападу на Україну.

У четвертому розділі С. Віднянський і А. Мартинов аналізують політику щодо війни сусідніх з Україною держав, членів ЄС. Особливо наголошується на чіткій позиції Республіки Польщі у справі підтримки України. Вона рішуче засудила агресію, підтримала всі санкції, введені міжнародним співтовариством проти Росії і стала однією з найближчих союзниць України. Польща ініціювала прискорення підписання угод ЄС з Україною про асоціацію та зону вільної торгівлі і була однією з перших держав – членів ЄС, яка ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 р. (с. 109).

У п'ятому розділі монографії «Підтримка і допомога країн Балтії Україні в її супротиві російській агресії versus «нейтральної» політики Австрії, Швейцарії, Білорусі, Болгарії, Сербії, кавказьких і центрально-азійських країн» (с. 148 – 170) автори демонструють, що поза юридичним нейтралітетом цілої низки

країн, часто ховається як дружня, так і ворожа щодо України політика. Наприклад, країни Балтії із самого початку війни підтримують боротьбу України проти агресорів (варто пригадати перші постачання Литвою «летального озброєння», бойових набоїв на початку російсько-української війни, вагомий внесок Естонії у військову допомогу Україні в співвідношенні до її валового національного продукту, ініціативи Латвії щодо зміцнення антипутінської коаліції тощо). Разом з тим існує «нейтральна» політика Білорусі, по-суті союзника агресора, з території якої розпочався широкомасштабний наступ і яка сьогодні нависає своїми збройними силами разом із «вагнерівцями» над північним кордоном нашої держави.

Наступний, шостий розділ, розглядає «активну політику США і Канади щодо війни росії проти України». Автори рецензованої монографії підкреслюють, що хоча адміністрація президента Б. Обами засудила анексію Криму та запровадила санкції проти РФ після збиття 17 липня 2014 р. над м. Торез нідерландського пасажирського літака, вона разом з тим категорично відмовилась постачати зброю Україні (с. 171). Після довгих роздумів, фактично впродовж 2017–2019 років адміністрація Д. Трампа вперше погодилась передати Україні протитанкові системи «Джавелін», але, знову ж таки, за умови їхнього складування, а не активного використання на донбаському напрямку військових дій.

Команда президента Д. Байдена значно активніше працювала на користь України. 24 лютого 2022 р. внаслідок розширення російської збройної агресії на всю територію України, США запровадили жорсткі санкції проти Росії. США домоглися відключення Росії від міжнародної системи банківських платежів, увели проти Росії фінансові та технологічні санкції.

На нашу думку, більшої уваги у книзі, яка висвітлює динаміку політики міжнародного співтовариства щодо російсько-української війни, мала б заслуговувати американська допомога Збройним Силам України. Приводячи свідчення обсягу допомоги, – «впродовж 2022 р. США надали різноманітної допомоги Україні на 113 мільярдів доларів» (с. 175) – автори не дають деталізованої картини американських видів озброєнь (високо оцінюються нашими бійцями артилерійські гаубиці «777», ракетно-артилерійські системи високої мобільності «HIMARS», системи ППО, зразки бронетехніки тощо), які суттєво допомогли ЗСУ боронити рідну землю. Варто було б згадати і особливості стратегії Вашингтону щодо надання Україні такого виду допомоги: надто повільне, інколи із запізненням, постачання

зброї в Україну. Формально вона мала на меті недопущення ескалації напруженості у відносинах з росією, яка, постійно нагадувала про «червоні лінії», погрожуючи застосувати у відповідь ядерну зброю. На практиці така стратегія виявилася хибною і призвела до перетворення конфлікту у війну на виснаження з масовими жертвами з боку України.

Аналізуючи позицію Канади щодо російсько-української війни варто було би звернути увагу на значну роль цієї країни в організації навчально-тренувальних місій ЗСУ як всередині України, так і поза її межами, після повномасштабного вторгнення військ росії.

У сьомому розділі рецензованої монографії розглядається «Специфіка «нейтралітету» Молдови та Туреччини», а восьмий має назву «Китай, Індія, Японія, Іран, Аргентина, Бразилія, Північно-Африканська Республіка: між «нейтралітетом» і колаборацією».

Японія є безперечним прихильником підтримки України і на дипломатичному фронті, і у фінансовому та гуманітарному планах. Відомі конституційні обмеження не дозволяють цій країні надати нам високотехнологічне озброєння і військову техніку. На нашу думку, Японія не знаходиться між вибором «нейтралітету та колаборації» (назва розділу), вона чітко позиціонує себе прихильником жертви агресії. А політика Ірану полягає в однозначному протистоянні колективному Заходу і співпраці з росією. Повітряні нальоти «шахедів» на мирні українські міста та села яскраві тому свідчення, як і передача досвіду їх використання іранськими військовослужбовцями російським окупантам у Криму.

У чотирьох останніх розділах книги послідовно розглянуті питання щодо ставлення до російсько-української війни блоку НАТО, кризи ОБСЄ та обрії європейської системи безпеки, ООН та українську дипломатію в умовах боротьби за мир та міжнародну безпеку в умовах сьогоденної війни. Зазначимо, що на нашу думку, ця частина монографії хибує на схематизм, а питання розвитку та реформування Північноатлантичного альянсу, ОБСЄ, ООН будуть актуальними вже після закінчення російсько-української війни.

Таким чином, рецензована монографія С. Віднянського та А. Мартинова є вагомим спробою проаналізувати феномен російсько-української війни у вимірі міжнародних відносин. Автори використали значний інформаційний матеріал, який стане у нагоді наступним дослідникам.